

دانشگاه باقر العلوم

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته علوم سیاسی

عنوان:

اندیشه تقرب و امنیت جهان اسلام با تأکید بر اندیشه امام خمینی (ره)

استاد راهنما:

حجت الاسلام دکتر نجف لکزایی

استاد مشاور:

حجت الاسلام دکتر سید محمد تقی آل غفور

نگارش و پژوهش:

حکیمه عزیز الهی نجف آبادی

1388

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به:

ساحت مقدس آقا امام عصر (عج)

و بنیانگذار انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی (ره)

و مقام معظم رهبری حضرت آیت الله العظمی خامنه ای

تشکر و تقدیر

از دست و زبان که برآید کز عهده شکرش بدر آید
بنده همان به که ز تقصیر خویش عذر به درگاه خدا آورد
ورنه سزاوار خداوندیش کس نتواند که به جای آورد

در پایان این پژوهش آسمانی‌ترین شکرانه‌هایم به پیشگاه احدیت متعال است. قادر مطلق که انسان را آفرید و موجبات هدایتش را فراهم نمود.

این پژوهش به پایان نمی‌رسید مگر با زحمات و راهنمایی‌های علمی و ارزشمند استاد ارجمند جناب آقای حجة الاسلام و المسلمین دکتر نجف لک‌زایی که در طول مدت انجام این کار تحقیقی با حوصله و درایت نکات لازم را جهت ارائه یک کار بهتر بیان نمودند.

از جناب آقای دکتر سید محمد تقی آل غفور کمال قدردانی و سپاس را دارم که با مشاوره‌های علمی و ارزشمندشان کمک ارزنده‌ای در به ثمر رسیدن این پژوهش داشتند. از مادر و پدر عزیزم، که همواره مرهون زحمات و مهربانی‌هایم هستم و بهترین مشوقم در تحصیل بوده، کمال سپاسگزاری را دارم.

از همسر مهربانم علی که در امور اجرایی این پژوهش کمک شایانی نمودند قدردانی می‌کنم.

همچنین از کلیه کسانی که در راه به ثمر رسیدن این پایان‌نامه با اینجانب همکاری داشتند تشکر می‌کنم و توفیق روزافزون و سعادت دنیوی و اخروی همه این عزیزان را از خداوند متعال خواستارم.

چکیده

امروزه وقایع گوناگونی در کشورهای اسلامی به وقوع می‌پیوندد از حنگ و کشتار گرفته تا فقر و عقب ماندگی، غرب نیز با الگوی تفرقه بی‌انداز و حکومت کن بر اختلافات و جنگها در کشورهای اسلامی دامن می‌زند. همه‌اینها موجب ناامنی جهان اسلام گشته است. امام خمینی (ره) با پیروزی انقلاب اسلامی ایران، تلاش نمود که با نزدیکی کردن مسلمین به یکدیگر و احیاء اندیشه تفریب از مشکلات جهان اسلام بکاهد و امنیت آنان را تأمین نماید.

تفریب به معنای همکاری مسلمانان (شیعه و سنی) در زندگی اخلاقی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی و نظامی و ترویج و حفظ مشترکات دینی و معذور دانستن یکدیگر در موارد اختلاف و در نتیجه دوستی و برادری با هم و عدم توهین به پی‌شویان و اصول مذهبی سایر مذاهب اسلامی است.

حال با توجه به دیدگاه امام خمینی (ره) که احیاءگر اندیشه تفریب بودند، چگونه می‌توان با ایجاد تفریب بین مسلمانان امنیت کشورهای اسلامی را بالا برد؟ برای پاسخ به این سؤال نیازمند یک الگو برای پی‌شبرد منظم بحث می‌باشیم. این الگو از میان نظریه‌های همگرایی انتخاب شد.

با توجه به این الگو در فصل دوم پژوهش از عوامل ایجاد تفریب (عوامل انسانی و غیر انسانی) و حوزه‌هایی که تفریب باید در آنها ایجاد شود (مانند حوزه سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و...) و اهداف تفریب سخن به میان آمد. گرچه برای تفریب اهداف گوناگونی ذکر شده ولی هدف‌نمایی آن امنیت می‌باشد. برای ایجاد امنیت کشورهای اسلامی، باید قدرت آنان را بالا برد. قدرت از نظر امام خمینی (ره) تنها تقویت بعد خاصی مثل بالا بردن توان نظامی تعریف نمی‌گردد بلکه در بهبود وضعیت جهان اسلام در شبکه پی‌چیده‌ای از روابط داخلی و خارجی تعریف می‌شود.

برای ایجاد این قدرت عوامل گوناگونی دخیل می‌باشند که وحدت ایجاد شده در حوزه‌های تفریب می‌تواند این عوامل را تقویت نماید. همچنین امنیت امری چند بعدی است و در نتیجه لازم است در حوزه‌های گوناگون امنیت را تأمین نمود که باز وحدت ایجاد شده در حوزه‌های تفریب می‌تواند، ایجاد امنیت در این حوزه‌ها را تسهیل نماید. پس می‌توان گفت که اندیشه تفریب از طریق تقویت همگرایی در جهان اسلام منجر به افزایش قدرت مسلمین می‌گردد و به ارتقای امنیت آنان در ابعاد معنوی، فردی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی و

نظامی کمک می‌کند.

واژه‌های کلیدی این پژوهش عبارتند از: تقریب، امنیت، وحدت، جهان اسلام، همگرایی

فهرست مطالب

1	مقدمه: طرح تفصیلی پژوهش.....
2	1- بیان مسأله.....
2	2- علت انتخاب موضوع، اهمیت و فایده آن.....
3	3- سابقه پژوهش.....
3	4- سؤال اصلی پژوهش.....
4	5- فرضیه پژوهش.....
4	6- مفاهیم و متغیرها.....
4	7- سؤالات فرعی پژوهش.....
5	8- پیش فرضهای پژوهش.....
5	9- اهداف پژوهش.....
5	10- روش پژوهش.....
5	11- روش گردآوری اطلاعات و داده‌ها:.....
5	12- سازماندهی پژوهش.....
7	فصل اول: کلیات، مفاهیم و چارچوب نظری.....
8	مقدمه.....
8	مفاهیم.....
8	1. تقریب.....

12	2. امنیت.....
15	1. امنیت ظاهری.....
15	1-1 -1 امنیت فردی.....
15	1-2 -2 امنیت اجتماعی.....
16	1-3 -3 امنیت فرهنگی.....
17	1-4 -4 امنیت سیاسی.....
17	1-5 -5 امنیت اقتصادی.....
18	1-6 -6 امنیت نظامی.....
19	1-7 -7 امنیت ملی.....
20	2. امنیت باطنی.....
20	3. جهان اسلام.....
21	4. همگرایی.....
21	2. چارچوب نظری.....
29	جمع بندی.....

فصل دوم: تبیین اندیشهٔ تقریب با تأکید بر اندیشه امام خمینی (ره)

Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined...... مقدمه

Error! Bookmark not defined. 1. تأسیس مجمع تقریب مذاهب اسلامی
defined.

Error! Bookmark not defined...... 2. تشکیل سازمان کنفرانس اسلامی

Error! Bookmark not defined...... 3. اعلان هفتهٔ وحدت

Error! Bookmark not defined...... 4. برگزاری کنفرانس‌های وحدت

Error! Bookmark not defined...... 5. تشکیل مدارس دینی مختلط

Error! Bookmark not defined. عوامل ایجاد تقریب با تأکید بر اندیشه امام خمینی (ره)
defined.

Error! Bookmark not defined...... عوامل انسانی

- Error! Bookmark not defined..... عوامل غیر انسانی
- Error! Bookmark not defined. گفتار دوم: حوزه های تقریب با تأکید بر اندیشه امام خمینی (ره)
- defined.
- Error! Bookmark not defined..... 1. حوزه اعتقادی
- Error! Bookmark not defined..... 2. حوزه باطنی و روحی
- Error! Bookmark not defined..... 3. حوزه اجتماعی
- Error! Bookmark not defined..... 4. حوزه سیاسی
- Error! Bookmark not defined..... 5. حوزه فرهنگی
- Error! Bookmark not defined..... 6. حوزه اقتصادی
- Error! Bookmark not defined..... 7. حوزه علمی
- Error! Bookmark not defined..... 8. حوزه نظامی
- Error! Bookmark not defined. گفتار سوم: اهداف تقریب با تأکید بر اندیشه امام خمینی (ره)
- Error! Bookmark not defined. 1- کسب عزت اسلامی و بازگشت به عظمت گذشته؛
- defined.
- Error! Bookmark not defined.. 2 کسب قدرت و پیروزی بر دشمنان اسلام؛
- Error! Bookmark not defined..... 3- کسب استقلال اسلامی؛
- Error! Bookmark not defined..... 4 اجرای قاعده نفی سبیل؛
- Error! Bookmark not defined. 5 فراهم کردن زمینه برای اجتهاد و استنباط از منابع اسلامی؛
- not defined.
- Error! Bookmark not defined. 6 پیش گیری از فروپاشی درونی ملت های مسلمان؛
- defined.
- Error! از بین بردن، فقر و فساد در جوامع اسلامی و سپس در همه جهان
- Bookmark not defined.
- Error! Bookmark not defined. 8 پاسداری از کرامت و حیثیت و شرف مسلمین
- defined.
- Error! 9. پایه گذاری مکتبی مستقل در عرصه های سیاسی جهان و ارائه آن به
- Error! Bookmark not defined..... جوامع مستضعف و محروم

10. پی‌ریزی اقتصادی سالم بر محور ضوابط اسلامی و ایجاد زمینه برای خودکفای مسلمانان،	Error! Bookmark not defined.
جمع بندی	Error! Bookmark not defined.
فصل سوم: امنیت جهان اسلام با تأکید بر اندیشه امام خمینی «ره»	Error!
Bookmark not defined.	
مقدمه	Error! Bookmark not defined.
گفتار اول: عوامل ایجاد امنیت در جهان اسلام (با تأکید بر اندیشه امام خمینی (ره))	Error!
Bookmark not defined.	
الف) عوامل مادی قدرت	Error! Bookmark not defined.
1. جغرافیا	Error! Bookmark not defined.
2. می‌زان جمعیت	Error! Bookmark not defined.
3. ظرفیت صنعتی	Error! Bookmark not defined.
4. نیروی نظامی	Error! Bookmark not defined.
5. اقتصاد	Error! Bookmark not defined.
6. امنیت سیاسی	Error! Bookmark not defined.
ب) عوامل معنوی قدرت	Error! Bookmark not defined.
1. ایمان	Error! Bookmark not defined.
2. فرهنگ	Error! Bookmark not defined.
3. صبر و توکل بر خدا	Error! Bookmark not defined.
4. علم	Error! Bookmark not defined.
5. همیاری دولت و ملت‌های جهان اسلام؛	Error! Bookmark not defined.
6. همگنی جهان اسلام	Error! Bookmark not defined.
7. مسئولیت‌پذیری گسترده	Error! Bookmark not defined.
8. عمل به تکلیف	Error! Bookmark not defined.
9. اطمینان، صراحت، قاطعیت	Error! Bookmark not defined.

10. داشتن دی‌پلماسی فعال.....	Error! Bookmark not defined.
11. وحدت.....	Error! Bookmark not defined.
گفتار دوم: حوزه‌های امنیت در جهان اسلام.....	Error! Bookmark not defined.
1. حوزه معنوی.....	Error! Bookmark not defined.
2. حوزه فردی.....	Error! Bookmark not defined.
3. حوزه فرهنگ.....	Error! Bookmark not defined.
4. حوزه اقتصاد.....	118
5. حوزه اجتماعی.....	Error! Bookmark not defined.
6. حوزه سیاسی.....	Error! Bookmark not defined.
7. حوزه نظامی.....	Error! Bookmark not defined.
گفتار سوم: اهداف امنیت جهان اسلام.....	Error! Bookmark not defined.
الف) هدف‌های کوتاه مدت.....	Error! Bookmark not defined.
ب) هدف‌های میان مدت.....	Error! Bookmark not defined.
ج) هدف‌های بلند مدت.....	Error! Bookmark not defined.
جمع بندی.....	Error! Bookmark not defined.
فصل چهارم: خاتمه، نتیجه‌گیری.....	Error! Bookmark not defined.
مقدمه.....	Error! Bookmark not defined.
1- چگونگی ایجاد تقریب.....	Error! Bookmark not defined.
2. چگونگی ایجاد امنیت.....	Error! Bookmark not defined.
الف) رابطه حوزه‌های تقریب و عوامل ایجاد امنیت.....	Error! Bookmark not defined.
ب) رابطه حوزه‌های تقریب و حوزه‌های امنیت.....	Error! Bookmark not defined.
پی‌شهادات.....	Error! Bookmark not defined.
فهرست منابع.....	Error! Bookmark not defined.
الف - کتابها.....	Error! Bookmark not defined.

ب - مقالات.....**Error! Bookmark not defined.**

مقدمه:

طرح تفصیلی پژوهش

1- بیان مسأله

قرآن همه مسلمانان را یک امت واحد خوانده است. «إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ» انبیاء/92. اسلام نیز با دعوت به توحید، قوم‌ها و قبیله‌های متفرق را متحد و منسجم ساخت، ولی امروزه برخی روی‌دادها موجب تفرقه مسلمانان گشته است و روابط مسلمانان با یکدیگر بر طبق همان الگویی که دول استعمار به نفع خود بی‌ان کرده‌اند یعنی تفرقه‌بنداز و حکومت کن رقم خورده است، مخالفان اسلام و کفر جهانی با حربه‌های مانند بنیادگرایی، افراط‌گرایی و تروریسم و نسبت دادن آنها به اسلام، سعی در تضعیف اسلام دارند.

اما انقلاب ایران به رهبری امام خمینی (ره) بار دی‌گر اندیشه تقریب بین مذاهب اسلامی و وحدت سیاسی جوامع را احیاء کرد و این را عاملی مؤثر در برابر تهدیدات دشمنان جهان اسلام و ارتقای امنیت آنان دانست.

بنابراین در این پژوهش به دنبال پاسخگویی به این سؤال هستیم که با توجه به دیدگاه‌های امام خمینی (ره) چگونه می‌توان با ایجاد تقریب بین مسلمانان، امنیت کشورهای اسلامی افزایش داد.

2- علت انتخاب موضوع، اهمیت و فایده آن

علت انتخاب این موضوع، اولاً اهمیت توجه به وضعیت مسلمین در جهان می‌باشد که غالباً در جنگ و نزاع و تفرقه به سر می‌برند. ثانیاً تأکید است که امام خمینی (ره) و مقام معظم رهبری در این خصوص داشته‌اند و همه مسلمانان را به

تلاش برای کسب وحدت فراخوانده‌اند.

در مورد اهمیت این موضوع، همین بس است که قرآن خود، مسلمانان را به وحدت فراخوانده است و این نشان از اهمیت فراوان این موضوع دارد. فایده این پژوهش هم این است که ضمن آشنا شدن با عوامل و حوزه های ایجاد تقریب و اهداف تقریب به تأثیر آن بر امنیت جهان اسلام پی خواهیم برد و کشورهای مسلمان به خصوص کشور ایران به این موضوع پی می‌برند که چه اقداماتی برای انجام امنیت بایده انجام دهند و چه نوع رابطه‌ای با کشورهای مسلمان داشته باشند. همچنین عوامل تأثیرگذار در تقریب با توجه به تعریفی که از نقش آنها در تقریب ارائه می‌گردد با وظایف خود در این حوزه آشنا می‌گردند.

3- سابقه پژوهش

در مورد سابقه پژوهش بایده اذعان کرد که در حوزه تقریب تلاش‌های صورت گرفته و آثاری منتشر شده است از جمله کتاب «تقریب مذاهب از نظر تا عمل» که در این کتاب به ضرورت اتحاد شیعه و سنی، ریشه اختلافات آنها و فرقه‌های شیعه و سنی پرداخته شده است، اما بر تأثیری که تقریب بر امنیت می‌تواند داشته باشد و به راه‌های ایجاد تقریب و به دیدگاه‌های امام خمینی در این خصوص اشاره نکرده است. کتاب دی‌گری بنام «وحدت از دیدگاه امام خمینی» به رشته تحریر در آمده است که در این کتاب به موضوع وحدت از نظر امام خمینی (ره) به طور عام، شامل وحدت حوزه و دانشگاه، وحدت روحانیون، وحدت نیروهای مسلح، وحدت مردم و وحدت دولت و مجلس پرداخته شده است. اما به وحدت شیعه و سنی و تأثیر آن بر امنیت پرداخته شده است. اما در این پژوهش به حوزه‌ها و نیروهای تقریب و امنیت پرداخته می‌شود و نظر امام خمینی (ره) در این مورد بررسی می‌گردد.

4- سؤال اصلی پژوهش

از دیدگاه امام خمینی (ره) اندیشه تقریب از چه طریقی به تقویت امنیت

جهان اسلام کمک می‌کند؟

5- فرضیه پژوهش

از دیدگاه امام خمینی (ره) اندیشه تقریب از طریق تقویت همگرایی در جهان اسلام منجر به افزایش قدرت مسلمانان گردیده و به ارتقای امنیت آنان در ابعاد معنوی، فرهنگی، فردی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و نظامی کمک می‌کند.

6- مفاهیم و متغیرها

مفاهیم این پژوهش عبارتند از: 1- تقریب 2- امنیت 3- جهان اسلام 4- همگرایی

متغیرها عبارت‌اند از:

متغیر مستقل: اندیشه تقریب

متغیر واسطه: همگرایی جهان اسلام

متغیر وابسته: ارتقای امنیت جهان اسلام

7- سؤالات فرعی پژوهش

1. عوامل ایجاد تقریب در اندیشه امام خمینی (ره) چیست؟
2. حوزه‌های تقریب در اندیشه امام خمینی (ره) چیست؟
3. اهداف تقریب در اندیشه امام خمینی (ره) چیست؟
4. عوامل ایجاد امنیت در اندیشه امام خمینی (ره) چیست؟
5. حوزه‌های امنیت در اندیشه امام خمینی (ره) چیست؟
6. اهداف امنیت در اندیشه امام خمینی (ره) چیست؟

8- پیش فرضهای پژوهش

پیش فرض این پژوهش عبارت از این است که همگرایی افزایش دهنده امنیت است.

9- اهداف پژوهش

از جمله هدفهای این پژوهش، آشنا شدن با عوامل و حوزه های ایجاد تقریب و اهداف تقریب و تأثیر آن بر امنیت جهان اسلام است تا بتوانیم امنیت خود و سایر مسلمین را تأمین کنیم. اهداف کاربردی این تحقیق این می باشد که مسئولین کشورهای اسلامی، فقها، علماء، دانشجویان و اساتید و رسانه های ارتباط جمعی با وظایف خود در حوزه تقریب و تأثیری که بر امنیت می توانند داشته باشند، آشنا شوند و آنها را به کار گیرند.

10- روش پژوهش

روش پژوهش توصیفی و تحلیلی است.

11- روش گردآوری اطلاعات و داده ها:

روش گردآوری اطلاعات و داده ها، کتابخانه ای می باشد.

12- سازماندهی پژوهش

در پژوهش حاضر پس از بیان مقدمه و مفاهیم و چارچوب نظری در فصل اول، در فصل دوم به تبیین اندیشه تقریب با تأکید بر اندیشه امام خمینی (ره) پرداخته می شود که این فصل از یک مقدمه و سه گفتار و جمع بندی تشکیل شده است. در گفتار اول، عوامل ایجاد تقریب با تأکید بر اندیشه امام خمینی (ره) بررسی می شود. در گفتار دوم، حوزه های تقریب و در گفتار سوم اهداف تقریب با تأکید بر اندیشه های امام خمینی (ره) بیان می گردد.

در فصل سوم به موضوع امنیت در جهان اسلام با تأکید بر اندیشه امام خمینی (ره) پرداخته می‌شود که این فصل نیز از یک مقدمه و سه گفتار تشکیل شده است. در گفتار اول عوامل ایجاد امنیت با تأکید بر اندیشه امام بررسی می‌شود و در گفتار دوم و سوم به حوزه های امنیت و اهداف امنیت با تأکید بر اندیشه امام خمینی (ره) پرداخته می‌شود. در خاتمه نیز جمع بندی و ارتباط مؤلفه های تقریب و مؤلفه های امنیت بررسی می‌شود، همچنین پی‌شنهاداتی ذکر می‌گردد.

فصل اول:

کلیات، مفاهیم و چارچوب نظری

مقدمه

قبل از پرداختن به موضوع اصلی پژوهش، ضروری است که تعریفی از مفاهیم کلیدی تحقیق و همچنین توضیحی نسبت به چارچوب انتخابی ارائه گردد تا هر گونه ابهام در این زمینه از میان برود و سیر بحث روشن‌تر ادامه یابد.

مفاهیم کلیدی تحقیق عبارتند از تقریب، امنیت، جهان اسلام و همگرایی. همگرایی چارچوب انتخاب این پژوهش نیز خواهد بود. در زمینه همگرایی نظریات گوناگونی ارائه شده است. از جمله افرادی که از دیرباز به این مسأله توجه داشته‌اند افلاطون، آگوستین و ابن خلدون بوده‌اند. از میان اندیشمندان معاصر نیز افرادی مانند می‌ترانی، ارنست هاس و اشمی‌تر، کارل دویچ، جوزف نای و اتزیونی تعاریفی از همگرایی ارائه نموده‌اند که از میان نظرات آنان، نظر اتزیونی واشهی‌تر به عنوان یک الگو برای سیر بحث انتخاب شده تا بحث با نظم بیشتری ادامه یابد. همچنین از نظرات امام خمینی (ره) در مورد وحدت شیعه و سنی و امنیت جهان اسلام نیز استفاده خواهد شد.

مفاهیم

مفاهیم این نوشتار عبارتند از 1. تقریب 2. امنیت 3. جهان اسلام 4. همگرایی

1. تقریب

تقریب از قرب به معنای نزدیکی و همکاری است اما همکاری در چه چیزی و بین چه کسانی، در بعد علمی ما با همه مذاهب اسلامی به استثنای غالی‌ها مشترکاتی داریم. به قول صاحب عروه و تعلیقه نویسان بر عروه، مجسمه هم اگر به لوازم اقوال خود

ملتزم شوند، مسلمان نیستند. ولی اهل سنت با مذاهب اربعه خود مسلمانند و با ما مشترکاتی دارند.^۱ بنابراین همکاری بین شیعه و سنی مراد است.

امام خمینی (ره) شیعه و سنی را یکسان می‌داند و معتقدند همه با هم برادر و برابرنند. ایشان می‌فرماید:

«ما با مسلمین اهل تسنن یکی هستیم، واحد هستیم، مسلمان و

برادر هستیم... قضیه شیعه و سنی اصلاً در کار نیست».^۲

امام خمینی علاوه بر اینکه مسلمانان را با هم برادر می‌داند، معتقدند که اینها از حق و مزایای مساوی اسلامی برخوردارند.^۳ و این وحدت را وحدتی می‌داند که قلبها به هم پیوند دارد نه مرزها^۴

اما همکاری شیعه و سنی در چه چیزی است؟ شیعه و سنی در اصول عقاید اسلامی با هم اختلاف ندارند. اختلاف آنها در فروع و در چند مورد جزئی است از جمله موارد اتفاق شیعه و سنی این است که هر دو معتقدند 1. آفریدگار و مدبر جهان خداوند است 2. تنها خداوند معبود است 3. خداوند شریک و هم‌تا ندارد 4. ذات خداوند قابل درک نیست 5. خداوند ازلی، ابدی و سرمدی است. 6. همه موجودات مخلوق خداوند هستند 7. خداوند متکلم و صادق است 8. خداوند زنده است 9. خداوند مرکب از اجزاء نیست. 10. هل حوادث نیست. 5 و در دهها مورد دیگر نیز اتفاق وجود دارد.

اختلاف شیعه و سنی در چند مورد جزئی است از جمله اینک: 1. اختلاف نظر در مورد تفسیر تلکم خداوند 2. اختلاف نظر در اینک که مؤمنان خداوند را در قیامت می‌بینند یا نه 3. اختلاف نظر در صفات ذاتی خداوند، مانند علم، قدرت، حیات و امثال آن که آیا

1 - محمد آصف مجسنی، تقریب مذاهب از نظر تا عمل، قم، نشر ادیان، 1386، ص 61.

2 - روح الله خمینی، صحیفه نور، ج 5، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، 1371، ص 77.

3 - روح الله امام خمینی، کلمات قصار، پنجاه و حکمت‌ها، تهران: موسسه تنظیم و نشر آثار امام، ص 105.

4 - صحیفه نور، ج 10، ص 221.

5 - محمد آصف محسنی، پیشین، ص 38.

عین ذات حق است یا زاید بر ذات او 4. اختلاف نظر در اینکه آیا همه صحابه عادلاند
5. اختلاف نظر در مورد جانشینی بعد از پیامبر (ص) 6. اختلاف نظر در مسأله جبر و
اختیار. و...¹

اما اسلام اختلاف مذاهب را یک اصل در اندیشه اسلامی می‌داند. پیامبر (ص) این
واقعیت را تصویب کرده، وقتی فرمود: «هر کس اجتهاد کند و اجتهادش درست باشد دو
پاداش می‌گیرد و هر کس اجتهاد کند و اجتهادش نادرست باشد یک پاداش می‌گیرد»²
بنابراین اختلاف آرای فقهی یا وجود مذاهب گوناگون از نظر درک و برداشت واقعی‌تی
است که اندیشه اسلامی به آن ایمان دارد و پیامبر (ص) نیز به آن ایمان دارد و به
یارانش نیز آموخته تا اینکه استعمار وارد شد و خواست بین مسلمانان تفرقه ایجاد کند
و تلاش کرد اختلاف در این برداشتهای فکری را، اختلاف در اصول عقاید و انمود کند.³

حاج سید کاظم حائری از علمای مبارز عراق در دومین کنفرانس وحدت، در مورد
اینکه اختلاف بین شیعه و سنی نباید به نزاع منجر شود می‌گوید که⁴ اختلاف به دو معنا
به کار می‌رود. 1- به معنای اختلاف در رأی، فکر و نظر 2- نزاع و دشمنی و ستیزگی، آنچه
در آیات قرآن از آن نهی شده اختلاف به معنای ستیزگی و دشمنی و عداوت است و بنای
اسلام این است که بحث و اختلاف فکری به جنگ و دعوا و ستیزه جوئی نرسد و در
مرحله بعد اگر کسانی خواستار عناد و مخالفت با حق بودند، نه خواستار فهمیدن و روشن
شدن مسئله بایند قائل به تفصیل شویم. ایشان می‌گوید که اختلاف در سه مورد قابل
طرح است. 1. مسائل اختلافی شرک و ایمان 2. کفر بدون شرک مانند اهل کتاب 3.

1 - همان، صص 42-43.

2 - سید هادی خسرو شاهی، میزگرد تقریب بین مذاهب اسلامی، قم: کلبه شروق: مرکز بررسی های اسلامی، 1381،
ص 40.

3 - همان.

4 - بی‌نام، مجموعه سخنرانی‌ها و مقالات دومین کنفرانس وحدت اسلامی، قم سازمان تبلیغات اسلامی، 1368،
صص 107-115.

اختلافات مذهبی

نسبت به شرک و الحاد، آیه قرآن صراحت دارد که پس از بیان حق و عدم پذیرش آن توسط مشرکین و عناد ورزی آنها نسبت به حق باید با آنها جنگید که نابود شوند. در مسئله کفر بدون شرک، یعنی آنان که در اصل وجود خدا با ما مشترکند، در ایمان به کتب آسمانی با ما یکی هستند ولی در مورد اینکه کدام کتاب معتبر و حجت است با ما اختلاف دارند، اسلام ما را موظف به کشتن آنها نکرده است بلکه وظیفه این است که طبق شرایط دمه با آنها عمل شود. مرحله سوم اختلافات مذهبی است. مذاهب مختلفی که در اصل اسلام با هم شریکند یعنی خدا، قرآن، معاد و غیره را قبول دارند ولی در یک سری مسائل با هم اختلاف دارند. در تعلیمات فقهی شیعه و سنی، همه فرق اسلامی تمام مسلمانان و پیروان فقه‌های مختلف با تمام اختلاف که میان آنها می‌باشد از نظر جانی و مالی محترمند و در برابر حقوق اسلامی یکسان و برابرند مانند دانه‌های یک شانه می‌باشند. بنابراین اسلام خواهان آن است که کمترین کینه توزی در بین مسلمانان نباشد و همه برادرانه و یکسان با هم زندگی کنند.

سید محمد باقر حکیم نیز معتقد است که لازم است اختلافات و تکره‌های موجود را مدنظر قرار داده، از آنها در راه هدف بهره گرفت، چرا که وقوع اختلاف در دریافت و اجتهاد و اتخاذ مواضع، امری طبیعی است.¹

همکاری بین شیعه و سنی همکاری در ترویج و حفظ مشترکات دینی و همکاری در حوزه‌های گوناگون مثل حوزه اقتصاد و غیره می‌باشد. و مراد از تقریب، ذوب کردن مذاهب اسلامی نیست و نمی‌خواهیم مذهبی را بر مذهب دیگری برتری‌سازی کنیم. بلکه تقریب برای تحقق تفاهم بیشتر است تا امتی واحد چه در تحقق ساختن خویشتن خویشتن و چه در رویارویی با دشمنانمان داشته باشیم.

امام خمینی (ره) نیز وقتی که شیعه و سنی را دعوت به وحدت می‌نمایند، این را

1 - سید محمد باقر حکیم، وحدت اسلامی از دیدگاه قرآن و سنت، ترجمه عبدالهادی فقهی‌زاده، تهران، مؤسسه فرهنگی انتشاراتی تبیان، 1377، ص 163.

به معنای نفی حاکمیت آنها نمی‌داند بلکه ایشان معتقدند این کشورهای شیعه و سنی در عین اینکه هر کدام استقلال خود را دارند، با هم وحدت دارند و همچنین این وحدت به معنای تحمیل عقاید یکی بر دیگری نیست بلکه ایجاد وحدت از طریق مشترکات مذهبی مورد تأکید ایشان می‌باشد.¹

بنابراین، تعریف تقریبی از نظر ما یعنی همکاری در ترویج و حفظ مشترکات دینی که بسیار زیاد است و معذور دانستن همدیگر (شیعه و سنی) در مورد اختلافات روی اصل «للمصیب اجران و للمنحطی اجر واحد» و برادری و دوستی به عنوان مسلمان روی اصل «انما المومنون اخوه»² در زندگی اخلاقی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی و فرهنگی و نظامی و عدم توهین به پی‌شویان و اصول مذهبی سایر اهل مذاهب اسلامی.³

2. امنیت

ریشه لغوی این واژه از ثلاثی مجرد «امن» و با مشتقاتی مانند «استیمان» و «ایمان» است که به اطمینان و آرامش در برابر خوف ترجمه نموده‌اند و دارای دو بعد ایجابی و سلبی است. از یک سو اطمینان، آرامش فکری و روحی و از سوی دیگر فقدان خوف، دلهره و نگرانی که موجب سلب آرامش و اطمینان می‌گردد.⁴

ذهنی بودن، نسبی بودن و عدم امکان تعریف مطلق از امنیت و غلبه گرایش سیاسی و استراتژیک در تعاریف این مفهوم، موجب شده که مقوله امنیت دارای ابهام و تعاریف گوناگون گردد و هر یک از این تعاریفها برخاسته از ویژگی‌های جغرافیایی، تاریخی، سیاسی، فکری و قومی و غیره باشد.⁵

به عنوان مثال سازمان ملل متحد امنیت را چنین تعریف کرده است:

1 - صحیفه نور، ج 14، ص 25.

2 - حجرات/10.

3 - محمد آصف محسنی، پیشین، ص 107.

4 - بهرام اخوان کاظمی، امنیت در نظام سیاسی اسلام، تهران: کانون اندیشه جوان، 1385، ص 19.

5 - همان، ص 20.

«اینکه کشورها هیچ‌گونه احساس خطر حمله نظامی، فشار سیاسی یا اقتصادی نکرده و بتوانند آزادانه گسترش و توسعه خویش را تعقیب کنند»^۱

در مفهوم سنتی تحت تأثیر اندیشه‌های واقع‌گرای، امنیت را امری نظامی تلقی می‌کردند. در واقع تهدید نظامی امری بنیادین در جمع مفروضات واقع‌گراها است. آنان با تأکید بر اینکه ذات انسان شریک است و با چنانچه نواقع گراها اشاره دارند؛ چون ساختار نظام بین‌الملل آنارشیک است و منافع بازی‌گران ملی در تعارض است پس احتمال جنگ و برخورد نظامی همیشه باقی است.^۲

در دیدگاه آنان اتحادیه‌های بین‌المللی نباید فریبنده باشد و ائتلاف قدرتها به معنای رفع تعارض نیست و امنیت بسیار محدود است، پس اصل سیاست بین‌الملل بر ناامنی است.^۳

در تلقی جدید از امنیت در مقابل برداشت کلاسیک که تأکید بر امنیت نظامی داشت، امنیت کشورها به قابلیت افزایش هماهنگی، کاهش معارضات و تنش‌های اجتماعی، تعمیق حس مدنیت تعریف می‌گردد.^۴

نظریه‌پردازان همگرایی نیز معتقدند که امنیت را باید در قالبهای اقتصادی و دانش فنی و در پرتو همکاری‌های بین‌المللی جستجو کرد.^۵

در دیدگاه اسلامی باید امنیت را در سایه اقتدار، استقلال، دانایی و توانایی، ارتباطات قوی و سازنده امت اسلامی در کلیه ابعاد و زوایا و ایستادگی در برابر یورش و

1 - جلیل روشندل، امنیت ملی و نظام بین‌الملل، تهران: سمت، 374، ص 11.

2 - سید حسین سیف زاده، معمای امنیت و چالشهای جدید غرب، تهران: وزارت امور خارجه، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌الملل، 1383، ص 23.

3 - همان، صص 24 و 25.

4 - زاک دو لور، هم‌نوازی تازه اروپا، ترجمه عباسی آگاهی، تهران: وزارت امور خارجه، 1371، ص 389.

5 - بهران اخوان کاظمی، پیشین، ص 26.

توطئه و تهدید دشمن و بیگانگان و بیگانه‌پرستان و نفوذ ایادی شیطان‌ی آنان پی‌گیری کرد.^۱

به هر حال تعریف از امنیت باید حاوی مفاهیم زیر باشد.^۲

1. مصونیت از تهدیدهای خارجی، بالقوه و بالفعل، دور و نزدیک
2. امکان از دست ندادن منافع ملی در خارج از مرزهای ملی
3. پاسخگویی به آسیب‌پذیری‌های مزمن داخلی
4. حفظ ارزشهای حیاتی و بنیادی جامعه
5. صیانت از شرایط رشد و توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور و بالا رفتن کیفیت

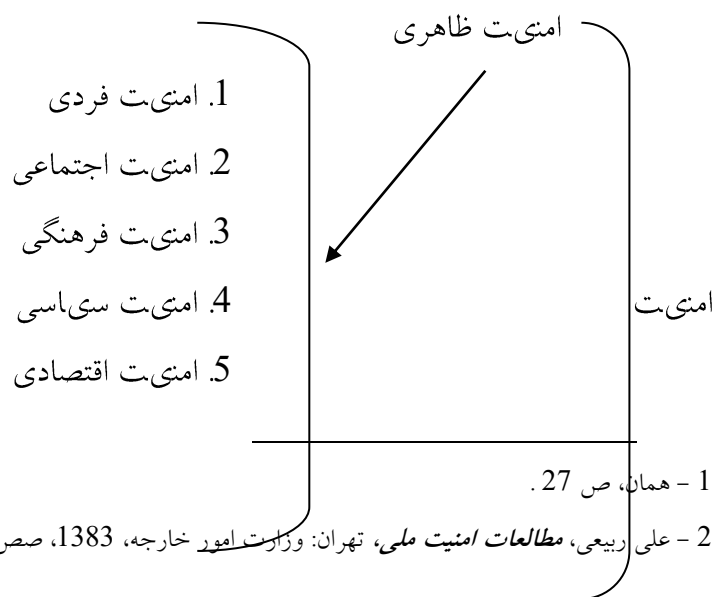
زندگی

6. امکان آزادی در انتخابهای آحادی یک جامعه ملی

و به طور کلی می‌توان گفت که امروزه هیچ کشوری در تأمین امنیت تنها به مقابله تهدیدات نظامی بسنده نمی‌کند بلکه انواع تهدیدات سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و رسانه‌ای را در نظر می‌گیرد.

مفهوم امنیت را برای درک بهتر می‌توان به دو بخش امنیت ظاهری و امنیت باطنی

تقسیم کرد.

6. امنیت نظامی

7. امنیت ملی

امنیت باطنی

1. امنیت ظاهری

مراد از امنیت ظاهری، امنیت فردی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و ملی است

1-1- امنیت فردی

امنیت فردی عبارت است از حالتی که فرد در آن حالت فارغ از ترس و آسیب رسی بدن به جان و مال و یا آبروی خودی، از دست دادن آنها زندگی کند.¹

امنیت فردی را باید در سایه تقوا، عدالت و رعایت حرمت و حقوق انسانها و دفاع از مظلومان و برخورد با مفسدان و مجرمان و رفع فقر، تأمین رفاه و معیشت مردم و حفظ آزادیهای مشروع و حاکمیت عادلانه و قانونی و معیارهای انسان و الهی جست و جو کرد. بنابراین حکومت استبدادی نمی تواند امنیت فردی را تأمین کند چرا که در این نوع از حکومت حقوق انسانها ضایع می شود و افراد همواره در ترس به سر می برند. برعکس حکومتی که مردمی باشد خصوصاً اگر اسلامی باشد بهتر می تواند امنیت فردی را جستجو کرد.²

1-2- امنیت اجتماعی

از سطح فرد که فراتر رویم به اجتماع می رسیم. رابرت ماندل، امنیت اجتماعی را این گونه تعریف نموده است: «توانایی جامعه برای تداوم بخشی بدن به ویژگی (سیاسی و فرهنگی) بنیادی خود تحت شرایط متحول و در مقابل تهدیدات احتمالی و یا واقعی

1 - همان، ص 23.

2 - بهرام، اخوان کاظمی، پیشین، ص 26.

است»^۱

تعریف مورد نظر ما از امنیت اجتماعی، آسایش همگانی امت اسلامی و اطمینان آنها در حفظ ارزشهای همگانی است و هر چیزی که این آسایش و اطمینان را تهدید نموده و با آن در معارضه باشد، خلاف امنیت اجتماعی است. تفاوتی ندارد که آن تهدید به دلیل کارهای غیر قانونی دولت باشد یا گروهی از مردم و یا فردی از افراد مردم.^۲

1-3- امنیت فرهنگی

در تعاریف عام، فرهنگ عبارت است از مجموعه عادات، باورها، اعتقادات، اخلاقیات و ارزش‌هایی که می‌توانند به عنوان یک عامل مشترک در میان مردم یک کشور جای‌گاه ویژه‌ای پیدا کنند.^۳

در نوزدهمین اجلاس کنفرانس عمومی یونسکو، توصیفی به نام‌های تحت عنوان «دسترسی عموم به فرهنگ» تصویب شد که در آن فرهنگ بدین گونه تعریف شده است. «مفهوم فرهنگ همه شکل‌های خلاقیت و بیان فردی و گروهی را چه در فعالیتهای هنری و چه در فعالیتهای علمی در برمی‌گیرد»^۴

هر جامعه‌ای دارای فرهنگ خاص است که درون مایه آن عناصری برای وحدت بخشی و متمایز شدن از سایر جوامع می‌باشد. از ارکان و پایه‌های اساسی امنیت، نگهداری فرهنگ درست و ارزشمند گذشتگان و نیکان است که این فرهنگ در اثر مبادی اخلاقی، اجتماعی، دینی بدست آمده است. کشوری که در نگهداری فرهنگ خود موفق باشد، دارای فرهنگی مستقل است و به عبارتی امنیت فرهنگی دارد. برعکس کشوری که در این مسیر ناموفق باشد، دارای فرهنگی وابسته بوده و امنیت فرهنگی ندارد.

1 - رابرت اندل، *چهره متغیر امنیت*، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی، 1378، ص 148.

2 - نورالدین شریعتمدار، امنیت در فقه سیاسی، *فصلنامه علوم سیاسی*، شماره 9، سال 1379، صص 5-6.

3 - بهرام، اخوان کاظمی، پیشین، ص 32.

4 - دنیس گابور، *توسعه فرهنگی*، ترجمه احمد صبوری، شهر آشوب امیر شاهی، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، 1381، ص 30.

وارد کردن فرهنگ غرب به جوامع اسلامی از راه دلسوزی و ارشاد و هدایت آنها نیست بلکه راهی برای نابود کردن اسلام، ناتوانی مسلمانان و به اسارت گرفتن آنها است.

1-4- امنیت سیاسی

امنیت سیاسی به معنای تأمین آرامش و طمأنینه لازم توسط حاکمیت کشور برای شهروندان قلمرو خویش از راه مقابله با تهدیدات مختلف خارجی و همچنین تضمین حقوق سیاسی آنان در مشارکت جهت تعیین سرنوشت اجتماعی و سیاسی آنها می‌باشد.¹

در واقع امنیت سیاسی به معنای وجود دستگاه سیاسی است که در آن مردم آزادانه و بدون ترس و وحشت بتوانند، مواضع سیاسی و باورهای خود را هر چند مخالف دولت باشد در چارچوب قوانین موجود بیان کنند و کسی حق تعرض به دی‌گران را به دلیل ابراز عقیده نداشته باشد.

چنین امنیتی هرگز در حکومت‌های خودکامه و استبدادی ایجاد نخواهد شد. مهمترین مسائلی که مستقیماً بر امنیت سیاسی جامعه تأثیرگذار است، نحوه تأثیر توزیع قدرت و شکل رژیم سیاسی است. نظام‌های سیاسی بسته و مشارکت‌گریز فاقد امنیت سیاسی لازم هستند و نظامی همواره‌ترین راه را در تأمین امنیت می‌پیماید که مردم را در همه شئون مختلف سیاست مشارکت دهد. زیرا با مشارکت و حضور مردم در ابعاد گوناگون زمینه‌های ناامنی از میان می‌رود و چون نظام مردمی است زمینه‌های چالش داخلی بسیار ضعیف است و خود مردم حافظ امنیت خویش هستند.²

1-5. امنیت اقتصادی

در جهان امروز که کشورها به هم وابسته گشته‌اند، امنیت اقتصادی را به خودکفایی و بی‌نیازی از دی‌گر کشورها نمی‌توان تعریف کرد، اگر چه خودکفایی تأمین‌کننده امنیت

1 - همان، ص 28.

2 - حبيب الله طاهري، دين پشتوانه امنيت، فصلنامه علوم سياسي، شماره 9، صص 143-148.

اقتصادی است ولی به دلیل ساختار نظام بین الملل، کشورها نمی‌توانند این راهبرد را پیش بگیری‌رند. از طرفی با وابستگی کامل هم امنیت اقتصادی تأمین نمی‌شود. بنابراین باید گفت که امنیت اقتصادی زمانی برای یک کشور بدست می‌آید که آن کشور ضمن حفظ خودکفایی و بالا بردن توانایی خود در عرصه‌های مختلف اقتصادی تلاش کند و با دیگر کشورها هم داد و ستد داشته باشد ولی به شکل عادلانه نه به گونه‌ای که به نفع کشورهای شمال باشد.

بنابراین امنیت اقتصادی را این گونه می‌توان تعریف کرد. میزان حفظ و ارتقای شیوه زندگی مردم یک جامعه از طریق تأمین کالاها و خدمات هم از مجرای عملکرد داخلی و هم از حضور در بازارهای بین‌المللی.^۱

1-6. امنیت نظامی

یکی از محورهای مهم امنیت، امنیت نظامی است. امنیت نظامی به معنای کاهش تهدیدات علیه خود و افزایش توانمندی‌ها است.^۲

به طور قطع هیچ نهاد سیاسی در تأمین بخش مهمی از امنیت خود بی‌نیاز از قوای نظامی و نیروهای مسلح نمی‌باشد، اما امروزه اهمیت آن با چالش رو به رو شده چرا که وجود سلاح همان طور که موجب امنیت است، موجب ناامنی هم می‌شود که برات ماندل این را معمای امنیت می‌نامد.^۳ از طرف دیگر، امروزه عناصر دی‌گری مانند اقتصاد، سیاست، تکنولوژی و غیره از جای‌گاه والایی در تأمین امنیت برخوردار گشته‌اند.

با این وجود هنوز تهدید نظامی یکی از تهدیدهای مهم می‌باشد و قرآن کریم هم به تأمین امنیت نظامی تأکید دارد.

«وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ

1 - رابرت ماندل، پیشین، صص 107-108 .

2 - علی ربیعی، پیشین، ص 146 .

3 - رابرت ماندل، پیشین، ص 87 .

وَعَدُوَّكُمْ^۱

برای مقابله با دشمن هر چه در توان دارید، فراهم آورید از جمله اسبان تیزرو، تا با توانمندی خویش دشمنان خدا و خود را بترسانید. بنابراین برای تأمین امنیت نظامی باید تلاش نمود که به سلاح‌های پیشرفته نظامی دست یافت تا اولاً از آن به عنوان عامل باز دارنده استفاده نمود و ثانیاً در صورت بروز حمله دشمن بتوان از خود دفاع نمود. البته نیوری انسانی آموزش دیده هم از عناصر امنیت می‌باشد.

7-1. امنیت ملی

در فرهنگ علوم سیاسی ذیل عنوان امنیت ملی، این مفهوم اینگونه تعریف شده است:

«مصونیت نسبی یا مطلق یک کشور از حمله مسلحانه یا خرابکارانه سیاسی یا اقتصادی احتمالی همراه با وارد کردن ضربه کاری و مرگبار در صورت مورد حمله قرار گرفتن. امنیت ملی بی‌انگتر تمام مقاصد دفاعی کشور یعنی آمادگی برای مخاصمه به خاطر بازداشتن آن یا دوری گزیدن از آن»^۲

در یک تعریف ساده می‌توان گفت که مراد از امنیت ملی توانایی یک ملت برای حفاظت از ارزشهای حیاتی داخلی در مقابل تهدیدات خارجی است و التریل پیم امنیت ملی را اینگونه تعریف می‌کند: یک ملت زمانی امن است که در صورت اجتناب از جنگ در معرض قربانی کردن ارزشهای خود نباشد و در صورت بروز جنگ بتواند با پیروزی در جنگ ارزشهای خود را پاس بدارد.^۳

به نظر ما امنیت ملی یک کشور زمانی تأمین می‌گردد که آن کشور بتواند امنیت

1 - انفال/ 60.

2 - علی آقا بخشی، مینو افشاری، فرهنگ علوم سیاسی، تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، 1375.

3 - قدیر نصری، نفت و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی، ص 34.

فردی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی را تأمین نماید.

2. امنیت باطنی

امنیت واقعی و اصلی، امنیت باطنی است که سرچشمه آن ایمان به خدا است. «الا بذكر الله تطمئن القلوب».¹ به اعتقاد قرآن، امنیت دنیای بی‌نسبی است و فرد تنها در صورت ایمان به خدا است که امنیت واقعی را درک می‌کند چرا که حتی در صورت بروز ابتلائات و ناامنی‌های ظاهری، چون قلباً به خدا ایمان دارد، دارای آرامش است زیرا به مدد الهی امیدوار می‌باشد.

یک نتیجه ایمان به خدا ثبات هویت شخصی و خودباوری و اعتماد به نفس است. بنابراین بعد دوم امنیت باطنی ایمان به خدا و اعتماد به نفس فرد می‌باشد.

3. جهان اسلام

جغرافی‌دانان متقدم دوره اسلامی، مفهوم جهان اسلام را با عناوین گوناگونی عرضه کرده‌اند. مثلاً ابن حوقل در اواسط قرن چهارم ترکیب مملکت اسلام و بلاد اسلام را به کار برده است. مقدسی بلد الاسلام را معادل عبارت مذکور قرار داده و اجزای آن را در چهارده اقلیم جداگانه توصیف کرده است. در کتاب «اشکال العالم» تالیف ابوالقاسم بن احمد جیهانی اصطلاحات گوناگونی برای معرفی جهان اسلام به کار رفته از جمله واژه اسلام در جاهای متعددی به معنای سرزمین‌های اسلامی به کار رفته.²

اصطلاحاً جهان اسلام به سرزمین‌هایی گفته می‌شود که بیشتر مردمان آن پیرو دین اسلام باشند، چه این مردمان در کشور اسلامی زندگی کنند چه در دولت‌های غیر اسلامی و چه در دولت‌های که می‌توان آنها را اسلامی دانست ولی تاکنون خود را به سازمان کنفرانس اسلامی منضم نکرده‌اند، مثل بوسنی و هرزه گوی‌ن.

طبق آمار 1385 تعداد مسلمانان جهان به 362 میلیون تن می‌رسد که در 204 کشور

1 - رعد/28.

2 - غلامعلی حداد عادل، *دانشنامه جهان اسلام*، ج 11، چاپ اول، تهران: بنیاد دایرة المعارف اسلامی، 2386، ص 451.

پراکنده هستند. پر جمعیت‌ترین مناطق اسلامی شامل شبه قاره، جنوب شرقی آسیا، حوزه نیل، غرب آسیا و غرب آفریقا است. مناطق با جمعیت متوسط شامل، شمال آفریقا، هلال خصیب و شرق آفریقا است. مناطق با جمعیت کم شامل صحرای آفریقا، جزیره العرب، و بخشی از غرب آفریقا است.¹

مراد ما از جهان اسلام همان تعریف اصطلاحی است؛ یعنی سرزمین‌هایی که بی‌شتر مردمان آن پیرو دین اسلام باشند.

4. همگرایی

در فرهنگ علوم سیاسی سه معنا برای همگرایی ذکر شده است: 1. وضعیت وابستگی اجزای یک جامعه از روی میل و رغبت و نه زور و فشار، 2. روندی که از طریق آن هر گروه، اقلیت خود را با اکثریت جامعه سازگار می‌سازد و در نتیجه از برابری حقوق و رفتار برخوردار می‌شود. 3. فرایندی که در آن جوامع از خواست و قدرت هدایت مستقل سیاستهای عمده و اساسی خویشتن چشم می‌پوشند و سعی می‌کنند به تصمیم‌های مشترک و هماهنگ دست یابند و تصمیم‌گیری را به نهادهای مرکزی تازه‌ای واگذار کنند.²

از آنجا که چارچوب انتخابی نظریه همگرایی می‌باشد، توضیحات بی‌شتر و تعریف مورد نظر از همگرایی در معرفی چارچوب خواهد آمد.

2. چارچوب نظری

چارچوبی که برای این پژوهش مناسب به نظر آمده، نظریه همگرایی است. در این حوزه نظریه‌های گوناگونی ارائه شده است که در ابتدا به بیان این دیدگاه‌ها پرداخته و سپس از میان آنها یکی را به عنوان تعریف مورد نظر از همگرایی انتخاب می‌کنیم. آرمان وحدت منطقه‌ای و جهانی از دی‌رباز وجود داشته است، مثلاً افلاطون معتقد بود که انسان طبیعتاً ناتوان است و تشکیل جامعه به خاطر رفع نیازهای بشر و همکاری

1 - همان، ص 454.

2 - علی آقا بخشی، مینو افشاری، پیشین.

ضرورت دارد.¹

آگوستین² مسأله وحدت سیاسی را در شهر خدا جستجو می‌کند که پی‌وند افراد در این جامعه معنوی است. ابن خلدون نیز معتقد بود که بدون همکاری و همبستگی و تعاون بقای جامعه امکان‌پذیر نخواهد بود.³

در میان اندیشمندان معاصر نیز موضوع وحدت سیاسی به چشم می‌خورد و در این حوزه نظریات گوناگونی ارائه شده است که در ذیل به آنها اشاره می‌شود.

می‌ترانی از کارکرد گرایان است. وی معتقد است که نیازهای فنی جوامع و امکاناتی که پاسخگوی آن نیازها است، باعث همگرایی منطقه‌ای می‌شود. وی معتقد است جوامع مدرن امروزی مشکلات فنی فراوانی را به وجود آورده است که سیاستمداران در داخل و خارج ناگزیرند برای رفع این مشکلات به تکنوکرات‌های فن سالار متوسل شوند. کشورهای دی‌گر نیز با این مشکلات رو به رو می‌باشند و این باعث می‌شود که به تلاش‌های دسته‌جمعی دست بزنند تا بتوانند مشکلات فنی را حل کنند. وی معتقد است، می‌توان پیش‌بینی کرد که با افزایش وسعت مسائل فنی بشر، شمار و قلمرو این سازمان‌های کارکردی افزایش یابد. وی در ادامه اصلی را بیان می‌کند به نام اصل انشعاب که طبق آن توسعه همکاری در یک حوزه فنی باعث ظهور رفتار مشابهی در سایر حوزه‌های فنی می‌شود و تلاش مشترک در یک حوزه زمینه را برای همکاری در سایر حوزه‌ها فراهم می‌کند و نهایتاً این همکاری به بخش سیاسی هم دست‌اندازی می‌کند.⁴

بنابراین همکاری به نظر وی مقید به 4 عامل است که عبارتند از: 1. پی‌چیدگی فرایندهای اجتماعی 2. افزایش وظایف غیر سیاسی در جامعه و قوت گرفتن نقش

1 - علی اصغر کاظمی، *نظریه همگرایی در روابط بین‌الملل*، چاپ اول، تهران: قومس، ص 22.

2 - Augustine

3 - علی اصغر کاظمی، پیشین، صص 23 و 26.

4 - جیمز دوئرتی، رابرت فالتز گراف، *نظریه‌های متعارض در روابط بین‌الملل*، ج 2، ترجمه علیرضا طیب، وحید بزرگی، چاپ اول، تهران: قومس 1372، ص 667.

متخصصان 3. همکاری متخصصان فرو ملی در عرصه فراملی 4. افزایش نهادهای همکاری بین المللی، در نتیجه پیدایش همگرایی در این تحول مسائل فنی و جبری براراده انسانی تفوق می یابد و میل و اراده انسانی به ایجاد همگرایی تابعی از تحولات فنی می گردد.¹

کارکرد گرایی با واقع گرایی تعارض دارد، زیرا واقع گرایی روی رقابت و منازعه به عنوان یکی از ویژگی های عمده سیاست بین الملل تأکید دارد. در مقابل کارگرایی فرض تحول ناپذیری دولتها و غالب بودن منافع آنها را زیر سؤال می برد و تلاش می کند طرحهای برای همکاری نیندی شد.²

نظریه ارنست هاس³ و فیلیپ اشمی تر:⁴ هاس که از نو کارکرد گراییان می باشد، بر این فرض است که آنچه همگرایی را پیش می برد، فعالیت نخبگان مربوطه در بخش های دولتی و خصوصی است، نخبگانی که به خاطر دلایل عمل گرایانه و نه دوستانه به حمایت از همگرایی می پردازند، نخبگانی که تصور می کنند با فعالیت در سازمانی فراملی به منافع دست می یابند.⁵ بنابراین اگر روند همگرایی را به نفع خود نبینند از وقوع آن جلوگیری خواهند کرد.

بنابراین همگرایی از نظر وی عبارت است از فرایندی که طی آن رهبران سیاسی کشورهای مختلف متقاعد و راغب می شوند تا فعالیتهای سیاسی خود را به سمت مرکز جدیدی سوق دهند که نهادهایش صلاحیت تصمیم گیری و رأی ملی دارد.⁶ هاس و اشمی تر معتقدند برای پیدایش همگرایی 9 متغیر واسطه ای که در سه

1 - سید حسن سیف زاده، *نظریه پردازی در روابط بین الملل، مبانی و قالبهای فکری*، ج 2، چاپ اول، تهران: سمت 1376، صص 304-306.

2 - جیمز دوئرني، رابرت فالترگراف، پیشین.

3 - Ernest Haas

4 - philippe Schmitter

5 - همان، ص 674.

6 - سید حسن سیف زاده، *نظریه پردازی در روابط بین الملل، مبانی و قالبهای فکری*، پیشین، ص 307.

دسته قرار می‌گیرد وجود دارد.

پیش‌زمینه (تعداد اعضای واحدها به نرخ مبادلات قبلی بین واحدها به میزان کثرت‌گرایی اجتماعی درون واحدها، گرایش‌های تکمی‌لی بین ارزشهای رهبران) 2. متغیرهای مورد توافق (میزان همکاری مشترک دولتی و قدرت تفویض شده به جامعه فوق ملی) 3. متغیرهای روندی پس از تشکیل اتحادیه (شیوه اتخاذ تصمیم، میزان و نرخ مبادلات بعد از ایجاد همگرایی و توانایی دولتها در مواقع بحرانی)

سرانجام این دو نظر شکل‌گیری همگرایی را این‌گونه بیان می‌کنند که پیدایش نیازهای اقتصادی، اجتماعی موجب پیدایش کارکردهای جدید می‌گردد و رهبران عزم و اراده پیدا می‌کنند به ایجاد نهادهای همکاری تخصص بین‌المللی، در نتیجه همگرایی کارکردی شکل می‌گیرد که منجر به سیاسی شدن جامعه و اعمال فشار به رهبران برای گسترش همکاری‌های فراملی می‌شود و از طرف دیگر وجود تبعیض نسبت به واحدهای خارج از اتحادیه موجب تلاش آنها برای تشکیل اتحادیه جدید می‌شود و رقابت برای تشکیل واحدهای همگرایی رقیب شکل می‌گیرد که موجب تحکیم همگرایی می‌شود.¹

هاس مفهوم تسری یا پی‌شروی افقی - عمودی را به کار می‌برد که همان چیزی است که می‌ترانی آن را اصل انشعاب خوانده است و منظور وی این است که همگرایی از یک بخش به بخش دیگر نیز سرایت می‌کند. در واقع رهبران به خاطر منافع که از همگرایی در یک بخش بدست می‌آورند، راغب می‌شوند که در بخش‌های دیگر نیز دست به همگرایی بزنند.²

کارل دویچ³ نیز از نوکارکردگرایان می‌باشد که همگرایی را روندی می‌داند که طی

1 - همان، ص 309.

2 - جیمز دوئرفی، رابرت فالتزگراف، پیشین، ص 676.

آن واحدهای مختلف به منظور دستیابی به صلح با یکدیگر همکاری می‌کنند.¹
وی هدف از همگرایی را چند امر می‌داند 1. حفظ صلح 2. حصول ظرفیت‌های چند منظوره گسترده‌تر 3. نیل به برخی وظایف خاص 4. کسب هویت و تصویب جدی‌د از خود.

کارل دویچ ارتباط متقابل، سازگاری ارزش‌ها و پاداشهای مشترک، واکنش پذیری متقابل و یک هویت مشترک را از پیش شرطهای همگرایی می‌داند.²
وی از دو نوع همگرایی نام می‌برد 1. همگرایی ادغام شده که واحدهای سیاسی مستقل قبلی دست به تشکیل واحد یگانه‌ای زده‌اند، که از حکومت مشترکی برخوردارند.³
2. همگرایی متکثر که در آن هر یک از دولت‌ها استقلال حقوقی خود را حفظ می‌کنند.⁴
روند همگرایی از دیدگاه وی این گونه می‌باشد که ارتباط متقابل واحدها با هم موجب همسانی ارزشها و تلفیق عملی بهره و پاداش واحدها می‌شود و این موجب واکنش پذیری چند جانبه و پیدایش هویت و وفاداری مشترک و روح جمعی است و همگرایی شکل می‌گیرد.⁵

جوزف نای⁶ یکی از دیگر از نوکارکردگرایان می‌باشد که 4 شرط را مطرح می‌کند که باعث پذیرش همگرایی بین کشورها و پی‌شرفت آن می‌شود. این چهار شرط عبارتند از: 1. تقارن یا برابری اقتصادی کشورها، یعنی کشورها از نظر درآمد سرانه در سطح برابر باشند و هرچه پی‌شرفت اقتصادی چشمگیری‌تر باشد، احتمال تعمیق همگرایی نیز بیشتر خواهد بود 2. مکمل بودن ارزش‌های نخبگان: هر چه میزان تکمیل‌گری نخبگان بیشتر باشد، حرکت مداوم به سمت همگرایی بیشتر است 3. کثرت گرای: هر چه کثرت گرای

1 - سید حسن سیف زاده، *نظریه پردازی روابط بین الملل مبانی و قالبهای فکری*، پیشین، ص 311.

2 - همان .

3 - جیمز دوئرتی، رابرت فالتزگراف، پیشین، ص 672.

4 - سید حسن سیف زاده، *نظریه پردازی در روابط بین الملل، مبانی و قالبهای فکری*، پیشین، ص 313.

5 - همان، ص 314.

در کشورهای عضو قوی‌تر باشد، شرایط برای واکنشی همگرایی‌انه در قبال کارهای فرایندی مهی‌تر خواهد بود.⁴ توانایی دولتهای عضو برای سازگاری: هر چه ثبات داخلی و توانایی تصمیم‌گیری‌ان اصلی در پاسخ‌گویی به تقاضاهای داخلی واحدهای سیاسی خود بیشتر باشد، توانایی آنها برای شرکت فعالانه در یک واحد همگرایی بزرگتر بیشتر خواهد بود.¹ جوزف نای همچنین 3 شرط را در تسریع یا کند کردن روند همگرایی مؤثر می‌داند که عبارتند از: 1. تصور برابری در توزیع عواید همگرایی 2. تصور اجبار خارجی 3. پائین بودن هزینه ملموس و یا امکان انتقال آن هزینه‌ها به خارج از حلقه همگرایی.²

اندی شمند بعدی که در مورد همگرایی نظریه پردازی کرده است پرفسور امیتای اتزیونی³ است.

از دیدگاه وی همگرایی می‌تواند روندی به شرح زیر را طی کند. پیدایش نیت‌های جدید ای‌جاده ساختارهای جدید برای پاسخگویی به نیت‌های جدید تجمع ساختارها و کارکردهای جدید در عرصه فراملی جهش به سوی همکاری‌های فراملی تسری همکاری‌ها به عرصه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی ← پیدایش همگرایی ←

وی معتقد است وحدت سیاسی، فرایندی است که طی آن همگرایی سیاسی به عنوان یک وضعیت تحقق می‌یابد و وحدت باعث افزایش یا تقویت پیوندهای موجود میان واحدهای تشکیلی دهنده یک نظام می‌گردد.⁴ وی 4 مرحله را برای دستیابی به وحدت بیان می‌کند 1. وضعیت قبل از وحدت 2. نیروهای وحدت آفرین 3. بخش‌های وحدت یافته 4. مرحله پایانی

1 - همان، صص 317-318.

2 - همان.

3 - Amitai Etzioni

4 - جیمز دوئرتی، رابرت فالترگراف، پیشین، ص 668.

1. وضعیت قبل از وحدت: به نظر وی برای اینکه وحدت ایجاد گردد ضرورت دارد که بین واحدهای مورد نظر، یک نوع وابستگی متقابل وجود داشته باشد. به عبارتی می‌توان گفت که در مرحله قبل از وحدت یک رشته عوامل نقش کلیدی دارند که نوع و میزان وسعت آنها تأثیر زیادی در ایجاد وحدت دارد که از جمله می‌توان به تجانس فرهنگی، وابستگی متقابل اقتصادی، مجاورت جغرافیایی اشاره کرد.

2. مرحله دوم نیروهای وحدت آفرین است که پرقسوراً از ویونی 3 نیرو را برای ایجاد وحدت شناسایی می‌کند. 1. نیروی اربعی که شامل تسلیحات قوای نظامی و انتظامی می‌شود. 2. نیروی مادی و اقتصادی یا عوامل اقتصادی، فنی و توانایی اداری و سازمانی 3. نیروی عقیدتی و هویتی که شامل ارزشها، سمبلها و باورهای فرهنگی عقیدتی است.

3. مرحله سوم فراگرد وحدت است که در این مرحله مبادله کالا و افراد صورت می‌گیرد و ارتباط بین واحدهای سیاسی زیاد می‌شود و ایجاد وحدت در یک بخش به بخش‌های دیگر نیز سرایت می‌کند.

4. در مرحله چهارم، سیستم تشکیلی یافته از واحدهای متعدد، دست به کار اموری می‌گردد که به خاطر آن به وجود آمده است. به عبارت دیگر وحدت به خودی خود یک غایت نیست بلکه آثار سیاسی، اقتصادی و اجتماعی و مترتب بر آن مهم است.¹

با توجه به نظریه‌های ارائه شده در حوزه همگرایی، نظریه امیتای اتزویونی و هاس واشهی‌تر کاربردی می‌باشند. هاس واشهی‌تر همگرایی را یک فرایند می‌دانند که طی آن وحدت بین واحدهای مورد نظر شکل می‌گیرد و برای مذاکره در این فرایند اهمیت قائل می‌باشند. این مذاکره و گفتگو برای ایجاد تقریب در این پژوهش از عوامل مؤثر خواهد بود. همچنین مراحل که امیتای اتزویونی برای دستیابی به وحدت برشمرده است، دستور کار قرار می‌گیرد با این تفاوت که وی در مرحله دوم که از نیروهای وحدت

1 - علی اصغر کاظمی، پیشین، صص 74-77.

آفرین نام برده، نیروی ارعابی را جزء این دسته از نیروها برشمرده است و ادعا می‌کند که برخورداری از کنترل مؤثر، روی وسایل اعمال خشونت یکی از معیارهای سنجش میزان همگرایی است. اما ما با تعریفی که از همگرایی داریم، این نیرو را جزء نیروهای وحدت آفرین نمی‌دانیم. همچنین از نظرات امام خمینی در زمینه تقریب و امنیت جهان اسلام نیز استفاده خواهد شد.

تعریف مورد نظر از همگرایی عبارت است از نوعی وحدت که از طریق تفاهم و همکاری میان کشورها به وجود می‌آید به عبارت دیگر وحدتی که کشورها به خاطر احساس نیاز و همکاری متقابل و با رغبت و اراده و عقل و تدبیر به سوی آن کشیده می‌شوند.

جمع بندی

در این فصل مفاهیم کلیدی و چارچوب انتخابی ارائه گردید. تقریباً به همکاری در ترویج و حفظ مشترکات دینی و معذور دانستن شیعه و سنی در مورد اختلافات و برادری و دوستی به عنوان مسلمان در زندگی اخلاقی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و نظامی و عدم توهین به پیشوایان و اصول مذهبی سایر مذاهب اسلامی تعریف گردید و مشخص شد که شیعه و سنی اگر چه در مواردی با یکدیگر اختلاف دارند اما این اختلافات نباید منجر به دشمنی بین آنان شود، بلکه باید باعث رشد و پویایی هر چه بیشتر مسلمانان گردد.

مفهوم امنیت نیز گذشته از تعاریف گوناگون باید دارای مؤلفه‌هایی مانند مصونیت از تهدید خارجی، حمایت از منافع ملی، حفظ ارزشها، صیانت از رشد توسعه اقتصادی و اجتماعی و فراهم کردن امکان آزادی در انتخابات را باشد. به عبارت دیگر امنیت تنها به مقابله با تهدیدات نظامی تعریف نمی‌گردد، بلکه امنیت به مقابله با انواع تهدیدات سیاسی، اقتصادی و فرهنگی و... تعریف می‌گردد از این رو امنیت قابل تقسیم به دو بخش ظاهری و باطنی می‌باشد. امنیت ظاهری، امنیت فردی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، ملی و نظامی را در برمی‌گیرد. امنیت باطنی نیز به ایمان به خدا و ثبات هویت شخصی تعریف گردید.

جهان اسلام نیز به سرزمین‌هایی که اکثر مردمان آن پیرو دین اسلام باشند، تعریف گردید.

همگرایی نیز به نوعی وحدت که از طریق تفاهم و همکاری میان کشورها به وجود می‌آید، تعریف گردید. به عبارت دیگر وحدتی که کشورها به خاطر احساس نیاز و همکاری متقابل و با رغبت و اراده و عقل به سوی آن کشیده می‌شوند.

اتزیونی از نظریه پردازان همگرایی، 4 مرحله را برای دستیابی به وحدت را بیان می‌کند که عبارتند از وضعیت قبل از وحدت، نیروهای وحدت افریں، بخش‌های وحدت

یافته و مرحله پایانی، که در این پژوهش با الگو برداری از مراحل ارائه شده از سوی وی در دو فصل بعد ضمن ترسیم وضعیت جهان اسلام و وضعیت امنیت مسلمانان به عوامل ایجاد تقرب و امنیت و حوزه‌هایی که باید تقریب و امنیت در آنها ایجاد شود و اهداف تقریب و امنیت پرداخته می‌شود با این تفاوت که اتزیونی در نیروهای وحدت آفرین به نیروی اربعی نی‌ز اشاره کرده ولی ما به خاطر تناقض با تعریف همگرایی این نیرو را حذف نموده، همچنین در سیر بحث‌ها از نظرات امام خمینی نیز استفاده خواهد شد.

